

Puchalska, Alicja

---

180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego - wystawa z okazji jubileuszu TNP

Notatki Płockie 45/4-185, 42-43

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

180 LAT TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO - WYSTAWA Z OKAZJI JUBILEUSZU TNP

3 czerwca 2000 roku w siedzibie Towarzystwa Naukowego Płockiego odbyły się obchody 180 rocznicy powstania Towarzystwa. W związku z tymi uroczystościami w sali wystawowej Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich zorganizowano wystawę okolicznościową. Ukazuje ona TNP od momentu zawiązania się stowarzyszenia, aż do czasów współczesnych.

9 października prezes Towarzystwa dr Jakub Chojnacki w obecności ok. 60 zaproszonych gości dokonał otwarcia wystawy. Ceremonię tę poprzedziła sesja naukowa poświęcona wieloletniemu prezesowi TNP, Aleksandrowi Macieszy, którego osobie poświęcono fragment ekspozycji.

Pomysłodawcą utworzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego był rektor Szkoły Wojewódzkiej w Płocku Kajetan Morykoni. On to w czasie uroczystości szkolnych 19 marca 1820 roku przedstawił "Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku", w których nakreślił program przyszłego stowarzyszenia. Morykoni brał też udział w opracowaniu statutu TNP, wydanego drukiem w roku 1820. Głównym celem programowym Towarzystwa było badanie i opisywanie najbliższego otoczenia regionu. Godność prezesa powierzono biskupowi Adamowi Prażmowskiemu, sekretarzem został K. Morykoni. Podpisy tych dwóch mężów widnieją na dokumencie datowanym na 3 czerwca 1820 roku. Skierowany jest on do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i informuje o zawiązaniu się w Płocku towarzystwa naukowego (na wystawie zaprezentowano oprawioną fotokopię listu). Nie zabrakło również dwóch rękopisów Morykoniego: "Pierwszych myśli..." i "Ustaw Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku" oraz pierwszego drukowanego statutu. Ekspozycję najstarszych archiwaliów TNP uzupełnia korespondencja, m.in. list A. Prażmowskiego skierowany do K. Morykoniego z uwagami co do pewnych sformułowań w statucie i podziękowanie Piotra Staszewskiego za zaszczyt powołania go na członka Towarzystwa.

Zamieszczono też pierwsze sprawozdanie z działalności, drukowane potem corocznie w "Sprawie przed publicznością na popisie rocznym Szkoły Wojewódzkiej Płockiej...". Zawiera ona relacje z życia i dokonań szkoły. W druku tym znajdowały się także sprawozdania z pracy biblioteki i muzeum.

Po roku 1830, po upadku powstania listopadowego, działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego ustała. Musiało upłynąć ponad 70 lat, aby znów pojawiła się myśl pracy badawczej dla regionu. Inicjatorami reaktywowania TNP byli ks. Tomasz Kowalewski, dr Aleksander Maciesza, dr Aleksander Zaleski i Adam Grabowski. Wizerunki trzech ostatnich widnieją na wystawie.

Zaprezentowano też protokół pierwszego organizacyjnego zebrania Towarzystwa z 23 marca 1907 roku oraz listę osób obecnych na tym posiedzeniu. W czasie obrad wybrano zarząd i prezesa. Został nim A. Maciesza, który funkcję tę sprawował przez 38 lat.

Już na początku wznowionej działalności TNP zaczęto zabiegać o utworzenie własnej biblioteki i muzeum, instytucji, które współistniały z Towarzystwem już w XIX wieku. Na wystawie znajduje się egzemplarz "Sprawy przed publicznością..." ze sprawozdaniem z osiągnięć muzeum w roku 1824. Zawiera ono opisy nabytków i nazwiska darczyńców. O pomoc w gromadzeniu okazów muzealnych dotyczących regionu płockiego zwracało się Towarzystwo w odezwie w sprawie Muzeum Ziemi Płockiej. Na cele muzeum przeznaczono wpływy z "Przewodnika po wystawie obrazów Wacława Żaboklickiego". Druki te, obok "Przewodnika po muzeum" A. Macieszy i "Zbiorów muzealnych Towarzystwa Naukowego w Płocku" I. Lasockiego znajdują się w części wystawy poświęconej muzeum. Materiały te uzupełniają unikalne fotografie dwóch siedzib placówki: kamienicy przy Rynku Kanonicznym 8 i "Domu pod Opatrznością", wewnątrz z ekspozycji stałych i czasowych oraz okazów przyrodniczych. Na niektórych zdjęciach uwieczniona została postać Stefana Rutkiego, wiceprezesa TNP.

Od roku 1912 muzeum zajmowało dwie sale wystawowe w siedzibie Towarzystwa przy Rynku Kanonicznym 8. Tutaj też znajdowała się siedziba biblioteki. Stały napływ książek i ekponatów spowodował potrzebę zwiększenia powierzchni na cele biblioteczne i muzealne. Powstała nawet myśl wybudowania nowego budynku dla muzeum, w postaci skrzydła przy starej kamienicy. Na ekspozycji przedstawiono projekty St. Różańskiego prezentujące okazały, dwupiętrowy gmach usytuowany na wiślanej skarpie. Jednak względy ekonomiczne przeważały na rzecz decyzji o kupnie drugiej nieruchomości. Nabyty w 1928 roku "Dom pod Opatrznością" stał się siedzibą działu etnograficzno-przyrodniczego Muzeum im. Prezydenta I. Mościckiego. Zbiory historyczne pozostały na dawnym miejscu.

Po wojnie muzeum, ze względu na poważne zniszczenia otwarte dla publiczności dopiero 1 grudnia 1945 roku. Działo ono do końca roku 1949. Z dniem 1 stycznia 1950 r. muzeum przejęło państwo "w zarząd i użytkowanie". Kopia tego aktu zachowana w archiwum TNP widnieje na wystawie. Przejęte ekspozyty stały się podstawą Muzeum Mazowieckiego w Płocku.

Do reaktywowania biblioteki przyczynił się cenny dar książkowy Gustawa Zielińskiego i jego syna Józefa. Na podstawie fikcyjnego notarialnego aktu sprzedaży przez ks. Kowalewskiego, został on przekazany Towa-

ryzystwu. Kopię tego dokumentu, sporządzonego w języku rosyjskim w 1907 roku, można obejrzeć na wystawie. Wyeksponowano również fotografie darczyńców i książkę pochodzącą ze zbiorów G. Zielińskiego, z pieczęcią proveniencyjną. Kolejne zdjęcia przedstawiają czytelnikę i sale magazynowe oraz wyposażenie gabinetu prof. Władysława Smoleńskiego, przekazane po śmierci historyka wraz z księgozbiorem w 1926 r.

Zawierucha wojenna oszczędziła Bibliotekę im. Zielińskich. Księgozbiór ocalał bez większych strat. O jego stanie, wyglądzie pomieszczeń bibliotecznych i początkowych miesiącach funkcjonowania czytelnik, w swoim sprawozdaniu pisze pracownica Halina Kieffer. Również i ten ważny dokument znalazł się na wystawie.

Od momentu upaństwowienia muzeum troska Zarządu skupiła się na bibliotece. Przed wybuchem II wojny światowej zasób książkowy liczył niespełna 80 tysięcy woluminów. W roku 1976 do nowej siedziby, "Domu pod Opatrznością" przeprowadzono ponad 150 tysięcy książek.

W latach dziewięćdziesiątych rozpoczęto prace przy rozbudowie biblioteki. Powstały nowe magazyny. W 1996 roku otworzono nową czytelnikę. Zgromadzona na wystawie dokumentacja fotograficzna ilustruje ten ważny okres w dziejach biblioteki. Zdjęcia przedstawiają przeobrażenia jakie przechodziła czytelnik biblioteczna oraz kolejne etapy prac budowlanych przeprowadzonych w latach 1990-1993.

Odrodzone Towarzystwo kontynuowało statutową działalność swojego poprzednika - gromadzenie danych naukowych dotyczących regionu plockiego i Mazowsza oraz ich propagowanie. Służyły temu liczne odczyty, wystawy obrazów i rzemiosła artystycznego rodzimych twórców. Śladem tej aktywności są plakaty i afisze informujące i zapraszające na te wydarzenia kulturalne. Część z nich wyeksponowano na wystawie.

Dla prowadzenia badań naukowych, od 1919 roku przy Towarzystwie utworzono sekcje naukowe: historyczną, fizjograficzną, ekonomiczną, a później psychologiczną, przekształconą następnie w Instytut Psychologiczny "Augustineum". Świadectwem ich działalności są relacje z zebrań i posiedzeń sekcji, korespondencja i program Instytutu Psychologicznego. Dokumenty te widnieją na wystawie obok ostatnich protokołów Zarządu z 4 września i 5 listopada 1939 roku oraz pierwszego nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia po wywołaniu, w lutym 1945 roku.

W ciągu 180 lat istnienia TNP było odwiedzane przez wielu gości, często ludzi wybitnych, z kraju i z zagranicy. Na wystawie znajdują się dwie książki pamiątkowe. Imponujących rozmiarów księga z lat 1912-1995 zawiera między innymi wpisy Józefa Piłsudskiego, Ignacego Mościckiego, biskupa Antoniego Juliana

Nowowiejskiego, prymasa Józefa Glempa, Tadeusza Mazowieckiego, Władysława Broniewskiego. W zbiorach Towarzystwa znajduje się również dyplom honorowego członka ofiarowany Broniewskiemu w 1957 roku, z własnoręcznym podziękowaniem poety.

W 1908 roku TNP zapoczątkowało działalność wydawniczą. W ostatnich gablotach wyłożono wydawnictwa i druki Towarzystwa (przedwojenne i współczesne), z pierwszym wydanym w 1908 roku "Zarysem historycznym Ziemi Dobrzyńskiej" A. Macieszy i D. Staszewskiego. Obok znajdują się pozycje książkowe poświęcone Towarzystwu Naukowemu Płockiemu i Bibliotece im. Zielińskich.

Wystawa zawiera także informacje o wszystkich prezesach TNP. Ich sylwetki prezentują drukowane biogramy z podobiznami. Osobne miejsca poświęcono osobom dwóch z nich: Aleksandrowi Macieszy i Jakubowi Chojnackiemu. Pokazano dokumenty działalności społeczno - politycznej oraz różnorodność tematyczną prac badawczych prowadzonych przez Macieszę. Zgromadzone rękopisy i prace drukowane poświęcone są m.in. medycynie, antropologii, fotografii, statystyce, regionalizmowi i krajoznawstwu. A. Maciesza czynnie uczestniczył w życiu społecznym miasta, a swoimi wystąpieniami uświetniał lokalne uroczystości i obchody, czego dowodem są zaprezentowane na wystawie teksty jego mów okolicznościowych.

Także obecny prezes TNP dr Jakub Chojnacki wydał drukiem szereg prac dotyczących Płocka. Znalazły się one obok pozycji książkowych poświęconych jego osobie i bibliografii twórczości. Wśród tych materiałów zwraca uwagę fotografia z audyencji u papieża Jana Pawła II. We wrześniu 1993 roku członkowie TNP Jakub Chojnacki i Wanda Kaczanowska przebywali w Rzymie na sesji naukowej poświęconej muzeum, archiwom i bibliotekom polskim na Zachodzie. Spotkał ich także zaszczyt spotkania z papieżem. Fotografia przedstawia moment wręczania Janowi Pawłowi II srebrnego medalu "Romańskie Drzwi Płockie" oraz wydawnictw TNP: albumu "Płock" i "Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego - biskupa płockiego 1908-1941".

Pokazane na wystawie eksponaty stanowią zaledwie drobną część bogatej dokumentacji działalności jednego z najstarszych towarzystw naukowych. Materiały te pozwolą jednak na lepsze poznanie historii Płocka, w którą wpisane są także dzieje TNP. Myślę, że cel ten został osiągnięty, bo wystawa cieszy się dużym zainteresowaniem zwiedzających, zwłaszcza uczniów płockich szkół.

Alicja Puchalska